

Hogyan építsünk egy jobb rendet?

Jász Mihály

Nagyhatalmak rivalizálásának korlátozása egy anarchikus világban

A szerzők: Dani Rodrik a Harvard Kenedy School Nemzetközi Politikai Gazdaságtan professzora. Kutatásai során főleg a globalizációt és a gazdasági növekedést és fejlődést vizsgálta. Emellett tagja az Amerikai-Kínai Gazdaságpolitikai Munkacsoportnak is. Stephen M. Walt szintén a Harvard Kenedy School professzora, ám az ő területe a külügy. Számos amerikai egyetemen tart előadásokat, az Amerikai Művészeti és Tudományos Akadémia tagja.

A Világrend vége

A cikk elején a Szerzők azt az állítást teszik, hogy a jelenlegi világrend épp a szemünk előtt omlik össze. Az USA relatív hanyatlása Kínához mérten meggyengítette a szabály központú hiperglobalizáció rendszerét és minden bizonnyal elhozza annak végét is. Ennek háttérében a sorozatos pénzügyi válságok, a növekvő egyenlőtlenség, a protekcionizmus, a pandémia és a gazdasági szankciók állnak. Oroszország Ukrajna elleni inváziója újraélesztette ugyan a NATO-t, de elmélyítette a szakadást Kelet és Nyugat, Észak és Dél között. Ez a távolodás azért különösen káros mert lassítja a globális problémák elhárítására fordított erőfeszítések fogantatását.

Ebben a helyzetben senkinek nem esik nehezebbé egy olyan világrendet elképzelni, amelyben az USA és Kína viszonya tovább romlik, Európa és az egész világ újra fegyverkezni kezd, a gazdasági integráció kora véget ér és kisebb befelé forduló gazdasági közösségek jönnek létre. Rodrik és Walt mégis azt kívánják bemutatni, hogy hogyan jöhet létre egy jóindulatúbb világrend, amelyben az Egyesült Államok és Kína egyes kérdésekben versenyeznek, másokban együttműködnek. Ez a rendszer lehetővé teszi azt, hogy a fegyverkezés költségeinek visszaszorításával minden ország többet fordíthasson a regionális problémák kezelésére.

Ennek az új világrendnek a megvalósítása, a Szerzők véleménye szerint nem is annyira nehéz, mint amilyenek elsőre tűnik, vannak már példák a jelenleg létező intézmények között, például a korábban említett Amerikai-Kínai Gazdaságpolitikai Munkacsoport, amely lehetőségeket keres a konstruktívabb megoldásokra a bilaterális egyezségekből. A kivitelezéshez egy 4 elemből álló keretrendszert javasolnak, amely lefekteti az együttműködés alapjait, elősegíti a kommunikációt és egymás álláspontjainak megértését, lehetőséget ad arra, amelyre a nagyhatalmi rivalizálásnak nem sikerült, az emberi lét minimumkövetelményeinek, és a gazdasági prosperitásnak a fenttartására szerte a világon.

A keretrendszer

A '90-es években kialakult világrend egyértelműen az utolsókat rúgja, de a nyomába nem kell szükségszerűen a háborúnak lépnie. Természetesen az Egyesült Államok és Kína igen érzékeny a saját biztonságára, és ezért gyanakvóan tekintenek egymásra, de egyaránt tudják azt, hogy egyik sem tudna hosszú távon a másik fölé kerekedni. Emellett pedig az élet számos területén képesek együttműködni, máshol pedig egyenesen egymásra vannak utalva. Rodrik és Walt keretrendszere szerint a szemléletváltáshoz szükséges az is, hogy a nemzetek közti egyezségek

természete is megváltozzon. Nem lehet a feltétel az egyezség minden részletkérdésben az együttműködés megkezdéséhez, elég csupán a sarkalatos kérdéseket tisztázni és teret engedni a nézeteltéréseknek a részletekben.

A keretrendszer szerint az első meghatározandó kategória a tiltott tevékenységek köre. Ezek olyan széleskörben elfogadott normákon alapulnak, amelyeket semelyik fél nem vitat, ennek alapjául szolgálhatnak például az ENSZ alapszabályában foglaltak. Természetesen ezeket az a szabályokat időről-időre meg fogják szegni az államok, ennek ellenére erős alapot szolgáltatnak, amelyeket senki nem hághat át komoly konzekvenciák nélkül. A második kategóriába azokat az eseteket sorolják, ahol mindkét fél profitálhat a saját cselekményeinek változtatásával. Legegyszerűbb példaként a Szerzők a bilaterális kereskedelmi megállapodásokat említik, de például a fegyverkezés csökkentésére vonatkozó egyezmények is ide sorolhatók.

Amennyiben az államoknak nem sikerül kölcsönösen előnyös megállapodást kötni, a keretrendszer ajánlása szerint, minden államnak jogában áll olyan lépéseket tenni, amellyel elősegítik a saját céljaikat, de nem sértik a másik fél szuverenitását. Ebben az esetben különösen fontos, hogy a nagyhatalmak tisztában legyenek az egyoldalúan hozott lépéseik harmadik felekre gyakorolt következményeivel, és hogy igyekezzenek arányos reakciót adni minden eseményre. Végül pedig a harvardi professzorok szerint azokat a problémákat, amelyeket csakis több állam együttműködésével lehet megoldani, a negyedik kategóriába soroljuk. Ennek a negyedik megoldási javaslatnak a hiányát láthatjuk a klímaválság elleni védekezés akadozásában, vagy a világválság kezelésének hiányosságaiiban.

Az 5G és a keretrendszer

Ebben a részben a Szerzők egy kurrens példán mutatják be a régi szemlélet és az új szemlélet közti eltérést. A kínai Huawei vállalat bizonyult az 5G technológia körüli fejlesztések nyertesének. Ez aggodalmat keltett a nyugati nemzetbiztonsági szolgálatokban, ugyanis, véleményük szerint, a vállalat a kínai hírszerzéshez köthető. Ennek okán az USA megtiltotta a telekommunikációs vállalatainak, hogy a Huawei-el üzleteljenek és hogy aláássa vállalat fejlődését azt is megtiltotta, a mikrochipek értékesítsenek a Huawei felé. Ezzel a lépéssel pedig jelentős károkat okozott azon afrikai államoknak, akik az alacsony árak miatt széles körben használták a Huawei termékeket, amelyek ellátása a szankciók miatt akadozni kezdett.

Ezzel szemben Nagy-Britannia kormánya megegyezésre jutott a Huawei-el, amelynek értelmében a termékek évenként biztonsági ellenőrzésen esnek át, ennek eredményeit publikálják. A 2019-ben megjelent jelentés megállapította, hogy a szoftveres háttér javításra szorul, majd 2020- júliusában az Egyesült Királyság kitiltotta az 5G hálózatairól a vállalatot, ebben szerepet játszott az USA politikai nyomása is. Azonban pusztán azzal, hogy erről a döntésről mindenki szabadon megfogalmazhatta a véleményét sokkal átláthatóbbá tették a kérdést és kevesebb vitát szült a döntés kínai részről.

Az iráni válság értelmezése

Az elmélet szerint ebben a helyzetben is létezik egy olyan megoldás, amely mindkét fél számára előnyös. Elsőként például kölcsönös szándéknyilatkozatot tehetnek az ENSZ alapszabályainak

betartására. Nagy előrelépésnek számított, mikor 2015-ben sikerült megkötni a nukleáris egyezséget, amelynek értelmében Irán csökkentette az urán dúsításra alkalmas infrastruktúráját bizonyos szankciók feloldásáért cserébe. Ez tipikus példája a második kategóriába sorolható megoldásoknak. Az egyezménytől a Trump adminisztráció 2018-ban egyoldalúan elállt, ám Irán nem kezdett azonnal az infrastruktúra újjáépítésébe, mindkét fél nyitott maradt a kapcsolatok javítására. Azóta is csak mérsékelt intenzitással történnek csapások és válaszcsapások.

Agressziótól mediációig

Nem kérdés, hogy az orosz-ukrán háború csökkentette az új, békésebb világrend kialakításának esélyeit, de érdemes ezt a folyamatot is megvizsgálni a Szerzők szempontjai szerint. Az invázióval az oroszok egyértelműen megszegték az ENSZ alapszabályát, erre válaszul a Nyugat egyoldalú választ adott a szankciókkal és az ukrán fegyveres erők támogatásával. Az is megfigyelhető ezen a folyamaton keresztül, hogy milyen következményekkel jár, ha a hatalmak nem használják ki a tárgyalásokban rejlő lehetőségeket, hiszen Oroszország már jóval az invázió előtt kifejezte aggodalmát Ukrajna NATO és EU tagságával kapcsolatban, de erre a nyugat nem tudott megnyugtató választ biztosítani. Mikor a háború kitört az USA egyértelművé tette, hogy nem avatkozik direkt módon a háborúba válaszul pedig az oroszok is kifejezték, hogy nem tervezik más területekre terjeszteni a háborút. Mikor azonban az USA képviselői olyan nyilatkozatokat tettek miszerint hosszú távon a céljuk volt Oroszország meggyengítése a háborúval az Oroszok atomtámadással és a háború további kiterjesztésével kezdtek fenyegetőzni. A háború során unilaterális (4-es kategóriába sorolható) problémák is felmerültek, például az ukrán gabonaexport akadályozása, amelyet végül Törökország mediációjával sikerült magas szintű tárgyalásokon feloldani.

Nagy hatalom, nagy megértés

Az ukrán háború is bizonyította azt, hogy önmagában a keretrendszer nem tudja biztosítani a pozitív jövőt, mert nem mindenki cselekszik a keretrendszeren belül. De az új nézőpont alkalmazásának számos előnye van a korábbi rend visszaállítására való törekvéssel szemben. Egyik előnye például, hogy alkalmazása gyakorlatilag semmibe nem kerül, és segítségével könnyen megfigyelhető, hogy melyek azok az országok, amelyek valóban elkötelezettek az új rend felé. A keretrendszer segíthet kiépíteni egy olyan bizalmat és megértést, amely jelenleg hiányzik a világpolitikából, segítségével elválaszthatóak az együttműködés és a nézeteltérések fórumai.

A javasolt új megközelítés évtizedek óta tetten érhető Tajvan kérdésének kapcsán, ahol az USA támogatja Tajvan védelmének kiépítését, amellyel segít fenttartani a függetlenségét, de továbbra se ismeri el Tajvant teljes értékű államként.

A Szerzők konklúziója, tehát az, hogy előfordulhat olyan szituáció, amelyre a keretrendszer se ad megoldást, de a régi megközelítés semmiképpen nem vezethet a békés jövőbe.

Irodalomjegyzék

Dani Rodrik-Stephen M. Walt: How to Build a Better Order, Limiting Great Power Rivalry in an Anarchic World) Eredetileg megjelent: Foreign Affairs volume 101 number 5 (2022 sept-oct) page 141-155